

ศักยภาพในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่จังหวัดตราด Potential of Community Based Tourism Management in Trat Province

วรรณดี สุทธิสาร¹ ภัทรวรรณ จีรพัฒน์ธนธร² และสิริพร ตันจอร์³
Wandee Sutthinarakorn¹, Pattarawat Jeerapattanatorn² and Siriporn Tanjor³
Received 1 ส.ค. 61 & Retrieved 1 ส.ค. 62

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาความรู้ในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนของคนในชุมชนท่องเที่ยว 2. ประเมินศักยภาพในการบริหารจัดการของผู้นำและกรรมการดำเนินงานของชุมชนท่องเที่ยว พื้นที่ศึกษาได้แก่ ชุมชนที่จัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในจังหวัดตราด จำนวน 29 ชุมชนจำแนกกลุ่มเป้าหมายออกเป็น 2 กลุ่มคือ 1. สมาชิกในชุมชนท่องเที่ยวจำนวน 139 คน ตอบแบบทดสอบความรู้ในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าร้อยละ 2. ผู้นำและกรรมการดำเนินงานของชุมชนท่องเที่ยว จำนวน 120 คน ร่วมกันประเมินศักยภาพของชุมชนตามเกณฑ์ที่กำหนด 11 ด้าน และตอบแบบสอบถามในนามชุมชนทั้ง 29 ชุมชน ผ่านกระบวนการเวทีชุมชน ข้อมูลที่ได้วิเคราะห์ด้วยค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า สมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่มีความรู้ในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ยกเว้นประเด็นการกำหนดทิศทางการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ผู้ตอบร้อยละ 58.2 เข้าใจผิดว่าไม่จำเป็นต้องกำหนดโดยชุมชนเสมอไป ศักยภาพของชุมชนท่องเที่ยวในจังหวัดตราดที่อยู่ในระดับดีคือต้นทุนมนุษย์ ได้แก่ ศักยภาพของคนในชุมชน (mean = 4.27, S.D. = 0.69) ศักยภาพผู้นำ (mean = 3.63, S.D. = 0.75) ความร่วมมือในพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน (mean = 3.64, S.D. = 0.92) เมื่อจำแนกศักยภาพของแต่ละชุมชนพบว่า 1. ชุมชนที่มีศักยภาพดีเยี่ยม (เกรด A) มี 3 ชุมชน 2. ชุมชนที่มีศักยภาพค่อนข้างดีเยี่ยม (เกรด B+) มี 6 ชุมชน และ 3. ชุมชนที่มีศักยภาพในระดับดี (เกรด B) มี 5 ชุมชน ทั้งนี้แนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนคือปรับปรุงระบบการบริหารจัดการที่เป็นจุดอ่อน โดยใช้จุดแข็งจากต้นทุนมนุษย์ผ่านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชุมชนที่มีศักยภาพสูงและชุมชนที่มีศักยภาพรองลงมา เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีทั้ง 29 ชุมชน

คำสำคัญ: การบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ความรู้ ศักยภาพ และจังหวัดตราด

¹ หลักสูตรศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาอาชีพศึกษาเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
E-mail: feduwdsu@ku.ac.th

Ph.D. Program in Vocational Education for Human Resource Development, Kasetsart University

² หลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาธุรกิจและคอมพิวเตอร์ศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
M.Ed. Program in Business and Computer Education, Kasetsart University

³ สถาบันค้นคว้าและพัฒนาผลิตภัณฑ์อาหาร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Institute of Food Research and Product Development, Kasetsart University

Abstract

The objectives of this research were 1. to investigate community people's knowledge towards Community Based Tourism (CBT) management, and 2. to assess potentials of leaders and management staffs on CBT management. Areas of study were 29 CBT communities in Trat province. Respondents divided into two groups: 1. people in CBT communities total amount of 139 who answered CBT management knowledge test. Data revealed from the test were analyzed by using percentages, 2. CBT leaders and management staffs total amount of 120 who mutually assessed CBT potential by using predetermined 11-part criteria and rated questionnaires on behalf of 29 communities as well as public hearing process. Data collected were analyzed by means and standard deviation.

Results revealed that majority of community members have CBT management knowledge except the 'CBT direction setting' issue which 58.2 percent of respondents misunderstood that the CBT direction setting may not identify by community. Potential of CBT communities in Trat province ranked at 'good level' were their human capital including potential of community people (mean = 4.27, S.D. = 0.69), potential of leaders (mean = 3.63, S.D. = 0.75), cooperation for CBT development (mean = 3.64, S.D. = 0.92). After classification of each community potential revealed that, 1. there were three communities with excellent managerial capability (Grade A), 2. six communities marked as quite excellent (Grade B+), and 3) five communities were at good level (Grade B). The study suggested some CBT development guidelines such as improving weak points of management system by using existing strong human capital through inter-community knowledge sharing among higher and lower potential communities. These will lead to upcoming better changes of all 29 communities.

Keywords: Community Based Tourism Management, Knowledge and Potential and Trat Province

ความเป็นมา และความสำคัญของปัญหา

จังหวัดตราดเป็นพื้นที่ที่มีการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอยู่ถึง 29 ชุมชน แต่การดำเนินการท่องเที่ยวโดยชุมชนยังไม่ประสบผลเท่าที่ควร เนื่องจากจำนวนนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้าสู่การท่องเที่ยวโดยชุมชนยังมีจำนวนน้อย นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่นิยมเดินทางไปท่องเที่ยวในพื้นที่เกาะมากกว่าพื้นที่ฝั่งบก ขณะที่ชุมชนท่องเที่ยวส่วนใหญ่ตั้งอยู่บนฝั่งบก การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนยังไม่มี ความเข้มแข็งเท่าที่ควร รายได้หลักของคนในชุมชนส่วนใหญ่มาจากการทำสวนผลไม้ แต่ถึงกระนั้นคนในชุมชนยังเห็นว่าการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนแม้ไม่ได้สร้างรายได้หลักให้กับชุมชน แต่การท่องเที่ยวนำมาซึ่งความภาคภูมิใจของคนในท้องถิ่นเพื่อบอกเล่าความเป็นตราดผ่านเรื่องราวทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของท้องถิ่น และหวังว่าในอนาคตจะสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวที่มีอยู่เป็นจำนวน

มากในจังหวัดตราดที่นิยมท่องเที่ยวทางทะเลให้หันมาท่องเที่ยวในชุมชนมากขึ้น ซึ่งเมื่อพิจารณาสถิติของนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาจังหวัดตราด ในปี พ.ศ. 2559 ที่พบว่า มีนักท่องเที่ยวมาเยือนตราดจำนวน 1,978,489 คน จำแนกเป็นนักท่องเที่ยวชาวไทย 1,490,651 คน และนักท่องเที่ยวต่างชาติจำนวน 487,838 คน (สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดตราด, 2560) ทั้งนี้ผู้นำชุมชนเห็นว่ามีจำนวนนักท่องเที่ยวที่มีอยู่มาก หากชุมชนสามารถดึงดูดให้นักท่องเที่ยวบางส่วนเข้าสู่การท่องเที่ยวโดยชุมชนจะทำให้ การบริการท่องเที่ยวโดยชุมชนเติบโตขึ้น

อย่างไรก็ตามแม้ในมุมมองของชาวตราดจะเห็นว่าการท่องเที่ยวโดยชุมชนจะนำมาซึ่งความภาคภูมิใจ แต่ปัญหาของชาวตราดคือยังมองไม่เห็นว่าจะทำอย่างไรการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนพื้นที่บนบกจะมีความหมายในเชิงเศรษฐกิจและสังคมเช่นเดียวกับฝั่งทะเล รวมทั้งจะใช้การ

ท่องเที่ยวให้เป็นเงื่อนไขของการพัฒนาชุมชนได้อย่างไร้วิระพล ทองมา และประเจต อำนวย (2547) อธิบายว่าในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน องค์ประกอบที่สำคัญคือ ศักยภาพของคนในชุมชนที่ต้องรู้จักของตนเองเพื่อเตรียมสื่อสารข้อมูลและต้องพร้อมต่อการเรียนรู้ มีความสามัคคีและทำงานร่วมกันได้ ทั้งนี้ศักยภาพของพื้นที่ที่มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน ทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสิ่งที่คนในชุมชนต้องรู้จัก มีความรักและหวงแหน โดยคนในชุมชนต้องพร้อมต่อการเรียนรู้ ตลอดจนมีความรู้ความเข้าใจในแนวคิดพื้นฐานทางด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อนำสู่การจัดการได้อย่างคุ้มค่าและยั่งยืน ชุมชนที่จะสามารถบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนจึงต้องเป็นชุมชนที่มีผู้นำได้รับการยอมรับ มีความคิด มีวิสัยทัศน์ ความเข้าใจเรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชน ทั้งยังสามารถแสวงหาความร่วมมือจากหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ศักยภาพของคน ศักยภาพในเชิงพื้นที่ และศักยภาพในการบริหารจัดการจึงเป็นประโยชน์ต่อการเตรียมความพร้อมชุมชนโดยวางรูปแบบการท่องเที่ยวและกำหนดกิจกรรมการท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสมรวมทั้งกระจายรายได้ จัดสรรผลประโยชน์ให้กับคนในชุมชนได้อย่างพอเหมาะ ซึ่งพจนานวนศรี (2546) กล่าวว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชนจะเป็นเงื่อนไขไปสู่การพัฒนาชุมชน โดยการบริหารจัดการต้องสร้างการมีส่วนร่วมเพื่อให้คนในชุมชนได้ร่วมกันคิดวางแผนดำเนินการ ประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในการทำงานร่วมกัน สร้างกฎระเบียบของชุมชนทางด้านต่างๆ เพื่อให้คนในชุมชนรวมถึงผู้มาเยือนได้ปฏิบัติตาม โดยการมีส่วนร่วมจะทำให้คนในชุมชนมีความเป็นเจ้าของและพร้อมต่อการปฏิบัติหน้าที่

การศึกษาความรู้ที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชนและศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการยกระดับศักยภาพของชุมชนท่องเที่ยวให้สามารถสร้างผลผลิตภาพของการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนความภาคภูมิใจของคนในชุมชน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความรู้ในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนของสมาชิกในชุมชนท่องเที่ยวจังหวัดตราด
2. เพื่อศึกษาศักยภาพในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ท่องเที่ยวโดยชุมชนในมุมมองของผู้นำและกรรมการชุมชน

บททวนวรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความหมายและหลักการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism: CBT) เป็นการท่องเที่ยวที่ชุมชนมีบทบาทในการจัดการเรียนรู้ให้กับผู้มาเยือน (พจนานวนศรี, 2546) ชุมชนเป็นผู้กำหนดทิศทาง กระบวนการและรูปแบบการท่องเที่ยวของตนเอง คนในชุมชนเป็นเจ้าของทรัพยากรท่องเที่ยวและมีส่วนได้ส่วนเสียที่เกิดจากการท่องเที่ยว (พิมพ์โรจน์รุ่งสัจ, 2553) สามารถใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตเป็นพื้นฐานในการกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวเพื่อประโยชน์ต่อท้องถิ่น (วิระพล ทองมา และประเจต อำนวย, 2547) โดยการจัดการท่องเที่ยวมีความหมายต่อการกำหนดอนาคตของชุมชน วัฒนธรรม และของสิ่งแวดล้อม หลักการทำงานการท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้นต้องมาจากการวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของคนในชุมชน คำนึงถึงผลกระทบต่อชุมชนอย่างรอบด้าน การตัดสินใจดำเนินการภายใต้ดุลพินิจของสมาชิกในชุมชนที่ต้องร่วมกันคิด ไตร่ตรอง กำหนดทิศทาง วางแผน ลงมือปฏิบัติ และประเมินผลการเรียนรู้เป็นจุดหมายสำคัญของการดำเนินการ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมกันรับผลประโยชน์ สมาชิกของชุมชนท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยวควรมีกระบวนการเรียนรู้ระหว่างกันอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดการพัฒนากระบวนการทำงานที่ถูกต้องและเหมาะสมภายใต้ข้อตกลงร่วมกัน ชุมชนสามารถดำเนินการอย่างมีมาตรฐาน เช่น ความสะอาด ความปลอดภัย มีการกระจายรายได้ที่เป็นธรรมและพิจารณาร่วมกันถึงขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว นอกจากนี้รายได้ที่ได้รับจากการท่องเที่ยว มีส่วนไปสนับสนุนการพัฒนาชุมชนและรักษาสิ่งแวดล้อม (พจนานวนศรี, 2546) เช่นเดียวกับแนวคิดของ Fennell (1999) ได้อธิบายไว้ว่าเป็นการท่องเที่ยวที่มีผลกำไรตอบแทนมายังสมาชิกในชุมชน คนในชุมชนได้รับประโยชน์โดยรวมทั้งทางตรงและทางอ้อม เป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ก่อให้เกิดปัญหาทางด้านสังคมและวัฒนธรรมให้กับชุมชน ช่วยเสริมสร้างจิตสำนึกในการเคารพและรักษาสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรมในชุมชนให้กับนักท่องเที่ยว และเป็นการ

ท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดความเข้าใจอันดีระหว่างประเทศ ทั้งในระดับภูมิภาค ระดับชาติและนานาชาติ ที่มีความเท่าเทียมระหว่างวัฒนธรรม

ความรู้ในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การท่องเที่ยวโดยชุมชน คือการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม กำหนดทิศทางโดยชุมชน จัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชน และชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของมีสิทธิในการจัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน (พจนานา สนวนศรี, 2546) การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนครอบคลุม มิติทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม โดยมีชุมชนเป็นเจ้าของและมีส่วนในการจัดการกระบวนการเรียนรู้ของการท่องเที่ยวโดยชุมชน การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้ประสบความสำเร็จนั้นคนในชุมชนจึงต้องมีความรู้ในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ยุทธนา แซ่เตี่ยว (2547) ได้ให้ความหมายของความรู้ไว้ว่าเป็นข้อมูลที่ผ่านกระบวนการไตร่ตรอง และคิดเปรียบเทียบกับหรือเชื่อมโยงกับความคิดของคนอื่น ความรู้ที่เกิดจากความเข้าใจจะเป็นประโยชน์ต่อการนำไปใช้ ส่วน Davenport (1999) อธิบายว่าความหมายที่แท้จริงของความรู้คือความจริงที่สามารถเห็นได้ ซึ่งเป็นเพียงปรากฏการณ์ แต่อาจไม่สามารถวัดได้ด้วยวิธีการทางสถิติเสมอไป แต่ความรู้แสดงออกด้วยความหมายผ่านการตีความจาก “ข้อมูล” ระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร ข้อมูลที่ได้นำไปสู่การตัดสินใจ ซึ่ง Boonyakit (2004) แบ่งประเภทของความรู้ออกเป็นความรู้ที่ฝังใน (Tacit Knowledge) ซึ่งอยู่ในตัวคนอันเกิดจากประสบการณ์ ภูมิปัญญา หรือสัญชาตญาณ และความรู้ที่แสดงออกจากเด่นชัด (Explicit Knowledge) โดยจัดเก็บไว้รูปของเอกสาร เป็นความรู้ที่สามารถเก็บรวบรวมได้อย่างชัดเจน ความรู้ทั้ง 2 ประเภทสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลาขึ้นอยู่กับสถานการณ์ใหม่ๆ ที่เข้ามา

ในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ทั้งผู้นำและคนในชุมชนต้องมีความรู้ในการกำหนดกระบวนการทิศทางและรูปแบบการท่องเที่ยวของตนเอง และรู้ว่าการในชุมชนทุกคนเป็นเจ้าของทรัพยากรท่องเที่ยว มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกิดจากการท่องเที่ยว ซึ่งการท่องเที่ยวที่จัดโดยชุมชนนั้นมีจุดขายที่หลากหลายทั้งธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิต การอนุรักษ์รวมทั้งมีการพัฒนา

รูปแบบเพื่อสร้างความยั่งยืนสู่คนรุ่นลูกหลานและเกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่นอย่างแท้จริง (วีระพล ทองมา และประเจต อำนวย, 2547; อุบลวรรณ ประดับสุข, 2549; พิมพ์ระวีโรจน์รุ่งสัจด์, 2553) ทางเลือกในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือคนในชุมชนเข้ามามีส่วนกำหนดทิศทางของการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับบริบทของชุมชน บนรากฐานของความเป็นเจ้าของทรัพยากรและเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการท่องเที่ยว นำทรัพยากรในท้องถิ่น เช่น ทรัพยากรธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม วิธีการผลิต และวิถีชีวิตของชุมชนมาใช้เป็นต้นทุนในการจัดการท่องเที่ยว รวมทั้งพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนให้มีความรู้ความสามารถและมีบทบาทสำคัญในการคิด การตัดสินใจ วางแผนการดำเนินงาน สรุปรบทเรียนเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน (โฉมศิริ ทิมสุทิน, 2548)

ศักยภาพของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เริ่มต้นที่ตัวคน คนในชุมชนที่ต้องรู้จักประวัติศาสตร์และภูมิหลังของชุมชนเพื่อนำสู่การบอกเล่าเรื่องราวของชุมชน คนในชุมชนมีความพร้อมต่อการเรียนรู้ มีความร่วมมือร่วมใจในการทำงานร่วมกันได้ นอกจากนี้ศักยภาพของพื้นที่ยังเป็นสิ่งสำคัญที่ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าศักยภาพของบุคคลภาพของพื้นที่หมายถึงทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่รวมถึงวัฒนธรรมประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบสานกันมา คนในชุมชนต้องเห็นคุณค่าของทรัพยากรและ สามารถนำทรัพยากรมาจัดการอย่างคุ้มค่าและยั่งยืน ซึ่งในการจัดการความสัมพันธ์ของคนกับทรัพยากรต้องอาศัยความสามารถในการจัดการ ทั้งนี้สามารถในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนต้องอาศัยผู้นำที่ได้รับการยอมรับ ผู้นำต้องมีวิสัยทัศน์ในการมองอนาคตของชุมชน เข้าใจเรื่องราวของการท่องเที่ยวโดยชุมชน สามารถแสวงหาความร่วมมือจากหน่วยงานภายนอกทั้งองค์กรภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม รวมทั้งประชาชนทั่วไป ทั้งนี้ในการกำหนดอนาคตของชุมชนมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับคนในชุมชนเพื่อนำไปสู่ความเข้าใจในการเตรียมความพร้อมชุมชน การวางแผนชุมชนจำเป็นต้องใช้การมีส่วนร่วมเพื่อนำไปสู่ความเข้าใจร่วมกันของคนในชุมชนและมีความหมายต่อการบริหารจัดการ การกำหนดกฎระเบียบของชุมชนเพื่อให้คนในชุมชนและผู้มาเยือนได้ถือปฏิบัติ รวมถึง

การประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในการทำงานร่วมกัน (พจนานวนศรี, 2546) เช่นเดียวกับ วีระพล ทองมา และประเจต อำนวย (2547) ที่ให้ความเห็นที่สอดคล้องกันว่าสิ่งที่แสดงถึงศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนคือ ผู้นำชุมชนและแกนนำชุมชนที่สามารถวิเคราะห์สถานการณ์ภายนอก และสภาพการณ์ภายในชุมชน ทั้งจุดแข็งและจุดอ่อนเพื่อนำไปสู่การพัฒนาชุมชนและกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหาของชุมชนได้แบบชัดเจน รวมถึงสามารถกำหนดกิจกรรมการท่องเที่ยวให้เป็นกิจกรรมหนึ่ง หรือกิจกรรมที่เชื่อมต่อกับทิศทางแก้ไขปัญหาก็สามารถกำหนดวัตถุประสงค์ของการจัดการท่องเที่ยว สร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในเรื่องสิทธิของชุมชน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ชนบทธรรมนิยม ประเพณี วัฒนธรรมชุมชนที่ชุมชน รวมไปถึงการมีส่วนร่วมในการจัดตั้งองค์กรภายในชุมชน การค้นหาเอกลักษณ์ของดีในชุมชนเพื่อจัดกิจกรรมท่องเที่ยวให้สอดคล้องต่อชุมชน มีการเตรียมความพร้อมของผู้เกี่ยวข้องทั้งกิจกรรมท่องเที่ยว การเสริมสร้างบรรยากาศการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ที่จะรองรับนักท่องเที่ยวเพื่อสามารถจัดปรับกระบวนการให้เหมาะสม สอดคล้องยิ่งขึ้น และการจัดประสบการณ์ทักษะในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ต่อมบูรณาการความต้องการความเพลิดเพลิน ความตื่นตัวและการเรียนรู้ให้เป็นโปรแกรมและกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เหมาะสมของแต่ละพื้นที่ นอกจากนี้ วุฒิชชาติ สุนทรสมัย และปิยะพร ธรรมชาติ (2559) ได้ให้ข้อเสนอแนะว่า การพัฒนาศักยภาพของชุมชนท่องเที่ยวนั้น จำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนจากองค์กรภาครัฐและเอกชนโดยทำหน้าที่เป็นผู้สนับสนุนเริ่มตั้งแต่ต้นน้ำไปจนถึงปลายน้ำ ซึ่งจะทำให้เกิดความเข้มแข็งด้านเครือข่ายและทำให้เกิดศักยภาพด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนรวมถึงการเชื่อมโยงเครือข่ายของธุรกิจชุมชน

Karacauglu และ Birdir (2017) กล่าวถึง ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการท่องเที่ยวโดยชุมชน มี 16 ประการ ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมของชุมชนในเชิงนโยบายและการบริหาร 2) การมีส่วนร่วมของคนแต่ละคนในชุมชนในกิจกรรมต่าง ๆ 3) การจัดสรรผลประโยชน์ 4) การจัดสรรทรัพยากร 5) การอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว 6) ความร่วมมือของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 7) การบริหารการสนับสนุน

ทุนของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียให้มีความมั่นคง 8) ความรู้สึกเป็นเจ้าของของคนในท้องถิ่น 9) ภาวะผู้นำในท้องถิ่น 10) การคำนึงถึงการพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวในหลากหลายระดับและความจำเป็นเร่งด่วนที่แตกต่างกัน 11) ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว 12) การยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน 13) การพัฒนานวัตกรรมของชุมชน 14) การแบ่งปันหรือจัดสรรความรับผิดชอบร่วมกัน 15) การรับรองความเป็นของแท้หรือของดั้งเดิมของชุมชน และ 16) อัตลักษณ์ของชุมชน สำหรับพจนานวนศรี (2546) กำหนดแนวทางในการเตรียมความพร้อมในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนดังนี้

1. ให้ข้อมูลด้านการท่องเที่ยวแก่ชุมชนในการพิจารณาทั้งด้านบวกและลบของการท่องเที่ยว ซึ่งในขั้นตอนนี้อาจจะมีเฉพาะผู้นำหรือกลุ่มสนใจ

2. สร้างการมีส่วนร่วม เป็นการดึงเอาคนที่สนใจการท่องเที่ยวโดยชุมชน และกลุ่มองค์กรต่างๆ ในชุมชน เช่น กลุ่มเยาวชน กลุ่มสตรี กลุ่มออมทรัพย์ และผู้นำที่เป็นทางการและผู้นำทางธรรมชาติมาพูดคุยเรื่องผลดี-ผลเสียอีกครั้ง เพื่อให้เขาเหล่านั้นได้ร่วมกันตัดสินใจเรื่องนี้ร่วมกัน

3. ศึกษาชุมชนร่วมกับชาวบ้าน โดยการทำงานร่วมกับชาวบ้านเพื่อศึกษาในหัวข้อดังนี้ 3.1 การสำรวจทางกายภาพทำแผนที่รอบนอก (แสดงแหล่งทรัพยากรธรรมชาติและที่ดินทำกิน) และแผนที่ในหมู่บ้าน (แสดงที่ตั้งของบ้านเรือน ทรัพยากรคนสร้าง และทรัพยากรธรรมชาติ) 3.2 ศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณีของชุมชน 3.3 ศึกษาความสัมพันธ์ของชุมชนกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยว 3.4 ศึกษากลุ่มต่างๆ ในชุมชนซึ่งจะทำให้เห็นศักยภาพ ข้อจำกัด และปัญหาของชุมชนร่วมกัน

4. วิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน ทั้งในด้านศักยภาพ-ข้อจำกัด โอกาสและความเสี่ยง ในขั้นตอนนี้จะทำให้ชุมชนได้มองเห็นได้ด้วยตนเอง และสามารถเชื่อมโยงเรื่องท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนได้ การวิเคราะห์ข้อมูลในครั้งนี้จะทำให้เกิดการจัดลำดับความสำคัญของปัญหา และอาจพบว่าเพื่อแก้ปัญหาให้ตรงจุด อาจจะไม่จำเป็นต้องใช้เรื่องการท่องเที่ยวเลยก็ได้

5. ร่วมกันพัฒนาศักยภาพและแก้ไขจุดอ่อน เช่น 5.1 รวบรวมองค์ความรู้ ซึ่งแต่ละชุมชนจะแตกต่างกันออก

ไปมีเอกลักษณ์เฉพาะชุมชน เช่น บางชุมชนเด่นด้านการพัฒนาชุมชน บางชุมชนเด่นระบบการจัดการนิเวศที่ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้เหมาะสม เป็นต้น ซึ่งชุมชนต้องร่วมกันดึงเอกลักษณ์ ให้เห็นร่วมกันก่อนนำสู่การเผยแพร่ออกไป

5.2 ปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวให้เหมาะสม สอดคล้องปลอดภัย ไม่ทำลายระบบนิเวศเดิมมากนัก เช่น การปรับทางเดินในป่าเขา เป็นต้น 5.3 ปรับปรุงบ้านพักและความสะอาดภายในชุมชนให้เป็นมาตรฐานของชุมชนแต่ละแห่งที่ตกลงร่วมกัน โดยมีคณะกรรมการของชุมชน ตรวจสอบอย่างสม่ำเสมอ 5.4 ฝึกอบรมบุคลากรด้านการท่องเที่ยวในชุมชน เช่น นักสื่อความหมาย การสร้างเวทียเรียนรู้กับนักท่องเที่ยว เป็นต้น ซึ่งในขั้นตอนนี้จะเห็นความสามารถของชุมชน ในการรองรับการท่องเที่ยวทั้งความพร้อมจำนวนบุคลากร และขีดความสามารถในการรองรับทั้งพื้นที่ทางธรรมชาติ และรูปแบบกิจกรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน

6. วางรูปแบบการบริหารจัดการ ในขั้นตอนนี้จะเป็นการจัดตั้งองค์กรขึ้นมาทำงาน หรืออาจใช้องค์กรที่ชุมชนมีอยู่เดิมแต่เพิ่มเติมบทบาทหน้าที่ มีการกำหนดวัตถุประสงค์ให้ชัดเจน กำหนดรูปแบบของการท่องเที่ยว โปรแกรมและราคา การจัดสรรผลประโยชน์สู่ชาวบ้านและชุมชน และมาตรการในการป้องกันผลกระทบ โดยอาจจะเป็นการสร้างกฎ-กติกา เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติทั้งชาวบ้านและนักท่องเที่ยว

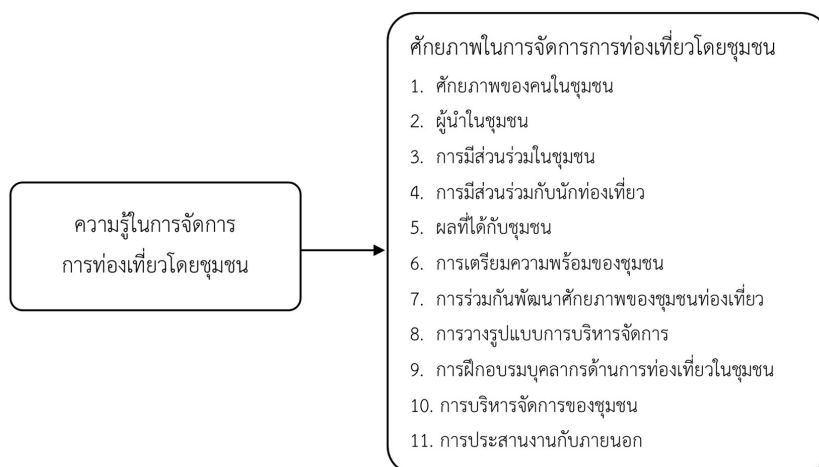
7. ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้รับรู้และช่วยให้ข้อมูลแก่ผู้ที่สนใจ

8. ทดลองดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยว ในขั้นตอนนี้อาจมีการจัดท่องเที่ยววันร่อง เพื่อทดสอบความพร้อมของชุมชน โดยการเชิญบุคคลหรือหน่วยงานภายนอกที่มีประสบการณ์หรือเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว โดยชุมชนเข้าร่วมกิจกรรม ให้แสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ เพื่อเป็นทิศทางต่อไปในอนาคต

9. ประเมินผล ในขั้นตอนนี้ประเมินผล อาจแยกออกมาเป็น 2 ส่วน คือ การประเมินผลและสรุปทเรียนหลังเสร็จกิจกรรมทุกครั้ง และการประเมินผลเป็นช่วงๆ ทุกๆ 3-6 เดือน เป็นต้น ซึ่งการประเมินผลจะช่วยให้เกิดการทบทวนตนเอง และแก้ไขข้อบกพร่อง

10. พัฒนาองค์กร ประกอบไปด้วย 10.1 การฝึกอบรม เช่น การบริหารจัดการ การสร้างการมีส่วนร่วม การสื่อความหมาย และ 10.2 การศึกษาดูงานในชุมชนอื่นๆ ที่มีลักษณะคล้ายๆ กันของแกนนำองค์กรชุมชนเพื่อเสริมโลกทัศน์ พัฒนาทักษะการบริหารจัดการ และเพื่อเป็นตัวอย่างนำไปประยุกต์ หรือเป็นบทเรียนที่ชุมชนต้องพึงระวังผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นได้ และวางมาตรการป้องกันไว้แต่เริ่มแรก

ศักยภาพของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนจึงเกี่ยวข้องกับการใช้ความรู้ ความสามารถในการบริหารจัดการทรัพยากรในพื้นที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่คนในชุมชนภายใต้การมีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตของชุมชน

ภาพ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

การเตรียมความพร้อม การดำเนินการ การประเมินผลสำเร็จโดยยึดถือการเรียนรู้เป็นที่ตั้งทั้งการเรียนรู้ของคนในชุมชน นักท่องเที่ยว และองค์กรภายนอก ซึ่งหากการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องไปยังนักท่องเที่ยวและบุคคลภายนอกจะทำให้การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนทรงพลังยิ่งขึ้น

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตเชิงเนื้อหา สาระเนื้อหาที่ศึกษาประกอบด้วย ความรู้ในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนของสมาชิกในชุมชนท่องเที่ยวจังหวัดตราด และศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในมุมมองของคณะกรรมการการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในชุมชนท่องเที่ยว

ขอบเขตเชิงประชากร ครอบคลุมผู้นำ สมาชิกในชุมชนท่องเที่ยว และคณะกรรมการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน จำนวน 29 ชุมชน ในพื้นที่จังหวัดตราด โดยศึกษาในปี พ.ศ. 2559 - 2560

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยผสมผสานวิธี ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ และการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. ทดสอบความรู้ที่เกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนของสมาชิกในชุมชนจำนวน 139 คน ในชุมชนที่มีการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนจำนวน 29 ชุมชน ในพื้นที่ 7 อำเภอของจังหวัดตราดคือ 1.1 อำเภอเมือง ได้แก่ ชุมชนบ้านท่าระแนะ ชุมชนบ้านแหลมเทียน ชุมชนบ้านแหลมกลัด ชุมชนห้วยแร่ ชุมชนตะก่าง ชุมชนซำราก ชุมชนบ้านหนองคันทรัง ชุมชนบ้านคันทนา ชุมชนบ้านบางพระ ชุมชนบ้านเนินทราย และชุมชนบ้านชายเนิน 1.2 อำเภอแหลมงอบ ได้แก่ ชุมชนน้ำเชี่ยว ชุมชนยายม่อม และชุมชนบ้านแหลมมะขาม 1.3 อำเภอบ่อไร่ ได้แก่ ชุมชนไม้รุศ และชุมชนตลาดชายแดนบ้านหาดเล็ก 1.4 อำเภอคลองใหญ่ ได้แก่ พิพิธภัณฑน์เวศวัฒนธรรมของช้างพูน ชุมชนตลาดบ่อพลอย ชุมชนบ้านคลองแสง ชุมชนป่าเขาถ้ำ ชุมชนบ้านคลองแสง และชุมชนบ้านหนองบอน 1.5 อำเภอเขาสมิง ได้แก่ ศูนย์เรียนรู้วัฒนธรรมในชุมชน (โรงเล่าเขาสมิง) และชุมชนวังตัก 1.6 อำเภอเกาะช้าง ได้แก่ ชุมชนบ้านสลักคอก

(หมู่บ้านประมง) ชุมชนบ้านสลักเพชร ชุมชนบ้านบางเบา และชุมชนโรงถ่าน และ 1.7 อำเภอเกาะกูด ได้แก่ ชุมชนบ้านอ่าวใหญ่

เครื่องมือที่ใช้คือแบบทดสอบความรู้ ข้อมูลที่ได้วิเคราะห์ด้วยค่าความถี่ และร้อยละ

2. สำรวจศักยภาพในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนของผู้นำและกรรมการในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในชุมชนท่องเที่ยว โดยผู้นำและกรรมการของชุมชน จำนวน 120 คนร่วมกันประเมินความสามารถในการบริหารจัดการเป็นกลุ่ม โดยตอบคำถามจำแนกเป็นรายชุมชน รวม 29 ชุมชน เครื่องมือได้แก่แบบสอบถามที่ผู้นำและสมาชิกร่วมกันตัดสินใจตอบโดยใช้ในเวทีการประชุมของชุมชน ข้อมูลที่ได้วิเคราะห์ด้วยค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

เกณฑ์การให้คะแนนมีดังนี้

คะแนนระหว่าง 1.00 – 1.50 หมายถึงชุมชนมีศักยภาพน้อยที่สุด (E)

คะแนนระหว่าง 1.50 – 2.50 หมายถึงชุมชนมีศักยภาพน้อย (D)

คะแนนระหว่าง 2.51 – 3.50 หมายถึงชุมชนมีศักยภาพปานกลาง (C)

คะแนนระหว่าง 3.51 – 4.50 หมายถึงชุมชนมีศักยภาพดี (B)

คะแนนระหว่าง 4.51 – 5.00 หมายถึงชุมชนมีศักยภาพดีเยี่ยม (A)

3. นำผลการวิเคราะห์ความรู้และศักยภาพการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนสะท้อนสู่เวทีชุมชนกับผู้นำและกรรมการของชุมชน จำนวน 120 คน เพื่อกำหนดแนวทางในการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนของจังหวัดตราด

ผลการวิจัย

1. ความรู้เกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนพบว่า คนในชุมชนมีความรู้ในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ต้องจัดการโดยชุมชน เพื่อชุมชน คำนึงถึงความยั่งยืน ชุมชนเป็นเจ้าของและมีส่วนร่วมในการจัดการในทุกมิติ แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าประเด็นการจัดการท่องเที่ยวที่กำหนดทิศทางโดยชุมชน มีผู้ตอบผิดถึงร้อยละ 58.2

ตาราง 1 ความรู้เกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ความรู้	ตอบถูก ร้อยละ	ตอบผิด ร้อยละ
1. การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อมสังคมและวัฒนธรรม	98.2	1.8
2. การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นการท่องเที่ยวที่ต้องกำหนดทิศทางโดยชุมชน	41.8	58.2
3. การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นการท่องเที่ยวที่จัดการโดยชุมชนและเพื่อชุมชน	100.0	0.0
4. การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นการท่องเที่ยวที่ชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของมีสิทธิในการจัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน	98.2	1.8
5. การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นการท่องเที่ยวที่ชุมชนเป็นเจ้าของและมีส่วนในการจัดการทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม	90.9	9.1

ตาราง 2 ศักยภาพของชุมชนในภาพรวม

ศักยภาพของชุมชน	Mean	S.D.	ระดับ	ลำดับ
1. ศักยภาพของคนในชุมชน	4.27	0.69	ดี	1
2. ผู้นำในชุมชน	3.63	0.75	ดี	3
3. การมีส่วนร่วมในชุมชน	3.50	0.83	ปานกลาง	4
4. การมีส่วนร่วมกับนักท่องเที่ยว	3.45	1.06	ปานกลาง	5
5. ผลที่ได้กับชุมชน	3.26	1.17	ปานกลาง	8
6. การเตรียมความพร้อมของชุมชน	3.40	0.81	ปานกลาง	6
7. การร่วมกันพัฒนาศักยภาพของชุมชนท่องเที่ยว	3.64	0.92	ดี	2
8. การวางรูปแบบการบริหารจัดการ	3.23	1.02	ปานกลาง	9
9. การฝึกอบรมบุคลากรด้านการท่องเที่ยวในชุมชน	3.18	0.85	ปานกลาง	10
10. การบริหารจัดการของชุมชน	3.33	0.93	ปานกลาง	7
11. การประสานงานกับภายนอก	3.45	1.16	ปานกลาง	5
รวม	3.61	1.07	ดี	

(ตาราง 1)

2. ศักยภาพในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน พบว่า ศักยภาพในการบริหารจัดการของผู้นำและคณะกรรมการที่อยู่ในระดับดีคือ ศักยภาพของคนในชุมชน (Mean = 4.27) การร่วมกันพัฒนาศักยภาพของชุมชนท่องเที่ยว (Mean = 3.64) และผู้นำในชุมชน (Mean = 3.63) ส่วนศักยภาพที่อยู่ในระดับปานกลางคือ การมีส่วนร่วมกับชุมชน (Mean = 3.50) การมีส่วนร่วมกับนักท่องเที่ยว (Mean = 3.45) การประสานงานกับภายนอก (Mean = 3.45) การเตรียมความพร้อมของชุมชน (Mean = 3.40) การบริหารจัดการของชุมชน (Mean = 3.33) ผลที่ได้กับชุมชน (Mean = 3.26) การวางรูปแบบการบริหารจัดการ (Mean = 3.23) และการฝึกอบรมบุคลากรด้านการท่องเที่ยวในชุมชน (Mean = 3.18) ดังตาราง 2

3. เมื่อจำแนกศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวในแต่ละชุมชนทั้ง 11 ประเด็นพบว่า ชุมชนที่มีศักยภาพในระดับดีเยี่ยม (A) มีจำนวน 3 ชุมชนคือชุมชนบ้านแหลมมะขาม ชุมชนน้ำเขียว และชุมชนบางบัว ส่วนชุมชนที่มีศักยภาพดี (B) มีจำนวน 9 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนบ้านห้วยแรง ชุมชนบ้านตะกวด ชุมชนวัดโบสถ์ ชุมชนแหลมกลัด ชุมชนบ้านรักษ์คลองบางพระ ชุมชนบ้านท้าวยายม่อม ชุมชนไม้รูด ชุมชนเนินทราย และชุมชนบ้านช้างทูน สำหรับชุมชนที่มีศักยภาพในระดับปานกลาง (C) มีจำนวน 13 ชุมชนคือ ชุมชนหนองเสม็ด ชุมชนขำราก ชุมชนกิงสวัสดิ์ ชุมชนท่าระแนะ ชุมชนอ่าวใหญ่ ชุมชนหนองเสือพัฒนา ชุมชนชายเนิน ชุมชนหนองบอน ชุมชนวังตัก ชุมชนสลักเพชร ชุมชนแหลมเทียน ชุมชนหนองคันทรัง และชุมชนคันทนา นอกจากนี้ยังพบว่าชุมชนที่มีศักยภาพน้อย (D) มี 4 ชุมชนคือ ชุมชนท่าเรือจ้าง ชุมชนโคกไพร ชุมชนคลองแสง และชุมชนบ้าน โดยได้สรุปศักยภาพของชุมชนจำแนกแต่ละชุมชนดังตาราง 3

4. เมื่อนำผลการประเมินความรู้และระดับศักยภาพของคนในชุมชนสู่เวทีวิพากษ์กับผู้นำและ

กรรมการชุมชน ทำให้เกิดการพิจารณาผลการศึกษาร่วมกับศักยภาพอื่นๆ ที่ชุมชนมีคือ การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สนับสนุนการเรียนรู้ให้กับนักท่องเที่ยว และสิ่งอำนวยความสะดวกที่ชุมชนมี ได้แก่ อาหารและที่พัก อันนำไปสู่การประเมินศักยภาพของชุมชนที่ลุ่มลึกขึ้น ผู้เข้าร่วมเวทีวิพากษ์ได้ประเมินศักยภาพในการบริหารจัดการร่วมกับศักยภาพในการจัดกิจกรรมของชุมชนและศักยภาพทางกายภาพในการรองรับนักท่องเที่ยว โดยชุมชนที่มีศักยภาพและพร้อมต่อการรองรับในท่องเที่ยวมีจำนวน 14 ชุมชน (เกรด A เกรด B+ และเกรด B) ส่วนอีก 15 ชุมชน (ต่ำกว่าเกรด B) ควรยกระดับตนเองให้มีความพร้อมมากขึ้น โดยเรียนรู้กับ 14 ชุมชนที่มีศักยภาพในระดับดีเยี่ยม ก่อนข้างดีเยี่ยม และระดับดี ดังตาราง 4 และมีระยะห่างของแต่ละพื้นที่ดังภาพ 2

5. ข้อวิพากษ์ที่สำคัญในเวทีชุมชนคือ คนในชุมชนส่วนใหญ่ยังเข้าใจผิดว่าการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ต้องกำหนดทิศทางโดยชุมชน แต่คนที่กำหนดทิศทางคือรัฐบาลหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยว เป็นเหตุให้ชุมชนขาดการตื่นตัวในการจัดการท่องเที่ยวโดยให้บทบาทของคนในชุมชนเป็นสำคัญ ซึ่งน่าจะเป็นสาเหตุให้การทบทวนหน้าที่ของการจัดการท่องเที่ยวขาดพลังดังปรากฏในผลการประเมินศักยภาพที่อยู่ในระดับปานกลาง โดยส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับการทบทวนหน้าที่ของคนในชุมชนได้แก่ การสร้างการมีส่วนร่วมในชุมชน การมีส่วนร่วมกับนักท่องเที่ยว การบริหารจัดการของชุมชน การวางรูปแบบการบริหารจัดการ การเตรียมความพร้อมของชุมชน การฝึกอบรมบุคลากรด้านการท่องเที่ยวในชุมชน การประสานงานกับภายนอก ซึ่งส่งผลต่อการสร้างผลประโยชน์ที่ได้ให้กับคนในชุมชน ดังนั้นเวทีวิพากษ์จึงเสนอให้กำหนดแนวทางในการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนโดยการพัฒนาความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชน และพัฒนาศักยภาพในการบริหารการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ตาราง 3 ศักยภาพของชุมชนจำแนกตามรายชุมชน

(N = 29)

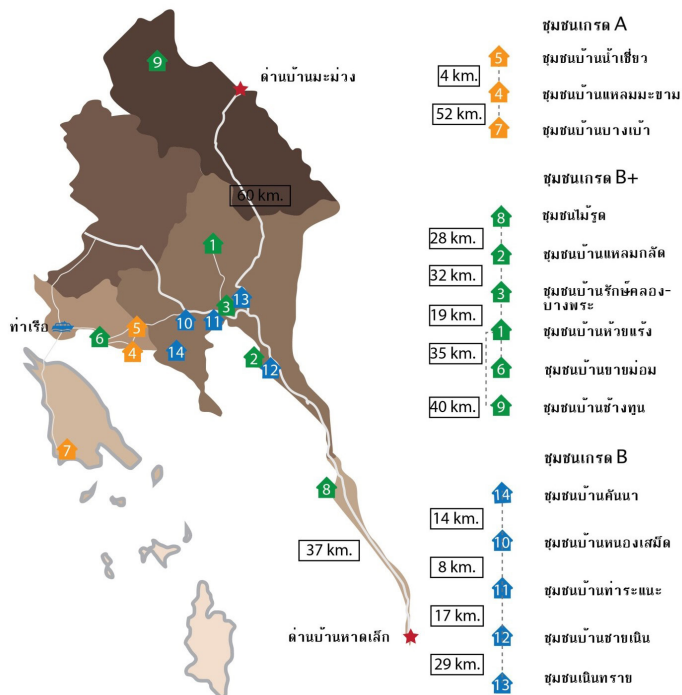
ชุมชน	คะแนนเฉลี่ย											การจัดอันดับ	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11		รวม
1. แหลมมะขาม	5.00	4.67	5.00	5.00	5.00	3.67	5.00	4.71	5.00	4.50	4.50	4.69	A
2. หนองเสม็ด	4.50	3.33	3.20	3.00	3.50	3.00	3.67	3.14	3.00	3.17	3.00	3.28	C
3. ห้วยแร่	5.00	4.17	4.00	5.00	4.50	4.00	4.67	4.00	3.50	3.67	3.00	4.05	B
4. ขำราก	3.50	3.00	3.20	3.00	2.50	2.33	3.33	3.43	2.50	3.00	3.00	3.05	C
5. ตะกาง	4.00	4.67	4.80	4.00	4.00	4.00	4.00	3.85	3.00	4.00	4.00	4.13	B
6. กิจสวัสดิ์	3.50	3.00	3.20	3.00	3.00	3.00	3.33	3.86	4.00	4.00	4.00	3.49	C
7. ท่าเรือจ้าง	3.00	3.67	2.60	1.00	1.00	1.67	1.00	1.00	2.50	1.00	1.00	1.85	D
8. โภคไพร	3.00	3.17	2.80	1.00	1.00	1.67	1.67	1.00	1.00	1.00	1.00	1.77	D
9. ท่าระแนะ	4.00	3.00	3.40	3.00	4.00	3.67	4.00	3.14	3.00	3.67	3.50	3.44	C
10. อ่าวใหญ่	5.00	3.67	3.20	3.00	3.00	2.33	4.00	3.29	2.50	3.50	4.00	3.41	C
11. บ้านน้ำเขียว	5.00	5.00	5.00	5.00	5.00	4.00	4.33	4.57	4.50	4.50	4.00	4.64	A
12. บางบัว	5.00	4.50	5.00	5.00	5.00	4.00	4.67	5.00	4.00	4.67	5.00	4.72	A
13. คลองแสง	4.00	2.33	1.80	3.00	1.00	2.67	2.00	1.00	2.00	1.67	2.50	1.95	D
14. หนองเสือพัฒนา	3.00	2.83	2.60	3.00	1.50	3.33	3.67	2.86	3.00	3.17	4.50	3.00	C
15. วัดโบสถ์	4.50	4.33	4.40	4.00	3.50	4.33	3.67	3.43	4.00	4.17	5.00	4.08	B
16. บ้านล่าง	3.50	2.17	2.40	3.00	2.00	2.67	2.33	2.29	2.50	2.33	3.00	2.44	D
17. แหลมกลัด	4.00	4.33	4.00	4.00	4.00	4.00	4.67	4.00	4.00	3.33	5.00	4.05	B
18. ชายเนิน	4.50	3.83	3.00	3.00	3.00	4.00	3.33	3.43	3.50	4.00	4.00	3.62	C
19. หนองบอน	5.00	3.50	3.20	4.00	4.00	4.00	4.33	3.43	3.50	3.83	4.50	3.77	C
20. บ้านรักรัศคลองบางพระ	5.00	4.33	4.00	4.00	4.00	4.00	3.67	4.00	4.00	4.00	4.00	4.00	B
21. บ้านยายม่อม	5.00	3.33	3.20	3.00	2.50	3.00	3.67	2.43	3.50	3.17	4.00	4.00	B
22. วังตัก	4.00	4.00	3.40	2.00	2.50	2.67	3.33	2.43	2.00	3.17	3.50	3.10	C
23. ไม้รูด	5.00	4.67	4.60	4.00	4.00	4.33	4.33	4.14	4.00	4.00	4.00	4.31	B
24. สลักเพชร	4.00	2.83	2.80	3.00	4.00	3.67	3.67	2.86	3.00	2.83	2.00	3.05	C
25. แหลมเทียน	3.50	2.67	3.00	3.00	2.00	2.33	3.00	3.14	2.00	2.50	1.50	2.69	C
26. หนองคันทรง	4.00	3.67	3.60	2.00	3.50	3.00	3.33	2.71	4.00	2.83	2.00	3.18	C
27. เนินทราย	5.00	4.00	3.00	4.00	4.00	4.67	4.67	3.43	3.00	4.00	4.00	3.87	B
28. ช้างทูน	4.50	4.00	4.20	5.00	4.00	4.33	4.33	4.57	3.00	4.17	5.00	4.26	B
29. คันทนา	5.00	3.50	3.60	4.00	3.00	4.00	4.00	3.14	3.00	3.33	3.00	3.00	C
รวม	4.27	3.63	3.50	3.40	3.27	3.40	3.64	3.24	3.18	3.33	3.45	3.46	C

หมายเหตุ: 1 = ศักยภาพของคนในชุมชน 2 = ผู้นำในชุมชน 3 = การมีส่วนร่วมในชุมชน 4 = การมีส่วนร่วมกับนักท่องเที่ยว 5 = ผลที่ได้กับชุมชน 6 = การเตรียมความพร้อมของชุมชน 7 = การร่วมกันพัฒนาศักยภาพของชุมชนท่องเที่ยว 8 = การวางรูปแบบการบริหารจัดการ 9 = การฝึกอบรมบุคลากรด้านการท่องเที่ยวในชุมชน 10 = การบริหารจัดการของชุมชน 11 = การประสานงานกับภายนอก

ตาราง 4 สรุปจำแนกศักยภาพของชุมชน

(N = 29)

สรุป	รายชื่อชุมชน	จำนวน
ชุมชนเกรด A	ชุมชนบ้านแหลมมะขาม ชุมชนบ้านน้ำเชี่ยว ชุมชนบ้านบางบัว	3
ชุมชนเกรด B+	ชุมชนบ้านห้วยแร้ง ชุมชนบ้านแหลมกลัด ชุมชนบ้านรักษัคลองบางพระ ชุมชนบ้านยายม่อม ชุมชนไม้รูด ชุมชนบ้านช้างทูน	6
ชุมชนเกรด B	ชุมชนบ้านหนองเสม็ด ชุมชนบ้านท่าระแนะ ชุมชนบ้านชายเนิน ชุมชนเนิน ทราย ชุมชนบ้านคันทนา	5
ชุมชนเกรด C+	ชุมชนบ้านชำราก ชุมชนบ้านตะก่าง ชุมชนบ้านอ่าวใหญ่ ชุมชนบ้านล่าง ชุมชนบ้านหนองบอน ชุมชนสลักเพชร ชุมชนแหลมเทียน ชุมชนหนอง คันทรง	8
ชุมชนเกรด C	ชุมชนบ้านวัดโบสถ์	1
ชุมชนเกรด D+	ชุมชนบ้านกิจสวัสดิ์ ชุมชนบ้านคลองแสง ชุมชนบ้านหนองเสือพัฒนา ชุมชน วังตัก	4
ชุมชนเกรด D	ชุมชนบ้านโคกไพร ชุมชนบ้านท่าเรือจ้าง	2

ภาพ 2 ตำแหน่งชุมชนที่มีศักยภาพในการจัดการ ศักยภาพทางกายภาพและสิ่งอำนวยความสะดวก พร้อมระบุระยะทาง

สรุป และอภิปรายผล

1. แม้ผู้นำและคนในชุมชนจะมีความรู้เรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นส่วนใหญ่ ทั้งในเชิงการจัดการที่ต้องเป็นไปเพื่อชุมชน การสร้างการเรียนรู้แก่นักท่องเที่ยวผู้มาเยือน การคำนึงถึงความยั่งยืนของชุมชนและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการจัดการที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสังคมในระดับใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของเศรษฐกิจ วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม แต่ประเด็นที่คนส่วนใหญ่ (ร้อยละ 58.2) เข้าใจผิดคือการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ไม่จำเป็นต้องกำหนดทิศทางแต่มีผู้นำและคนในชุมชนบางส่วนที่ยังคิดว่าการท่องเที่ยวที่โดยชุมชนไม่จำเป็นต้องกำหนดทิศทางโดยชุมชนเสมอไป ซึ่งความเข้าใจผิดดังกล่าวอาจเป็นสาเหตุที่ทำให้การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนของจังหวัดตราดไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควรจะเป็น ในประเด็นนี้ พิมพ์วิโรจน์รุ่งสัจย์ (2553) เห็นว่าเป็นประเด็นที่สำคัญมาก เพราะความรู้เป็นต้นทางที่นำไปสู่การกำหนดทิศทาง กระบวนการ และรูปแบบการท่องเที่ยวของตนเอง คนในชุมชนทุกคนเป็นเจ้าของทรัพยากรท่องเที่ยว และมีส่วนได้ส่วนเสียที่เกิดจากการท่องเที่ยว

2. เมื่อพิจารณาศักยภาพของชุมชนพบว่า ศักยภาพที่อยู่ในระดับดีคือ ศักยภาพของคนในชุมชน ศักยภาพของผู้นำ การร่วมกันพัฒนาศักยภาพของชุมชนท่องเที่ยว ข้อค้นพบดังกล่าวสะท้อนถึงการมีต้นทุนมนุษย์ที่ดีทั้งในส่วนผู้นำ สมาชิกของชุมชน และความร่วมมือในการทำงาน ส่วนศักยภาพที่มีอยู่ปานกลางก็คือ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การมีส่วนร่วมของนักท่องเที่ยว ผลที่ได้กับชุมชน การเตรียมความพร้อม การวางรูปแบบการท่องเที่ยว การบริหารจัดการ การวางรูปแบบการบริหารจัดการ การพัฒนานคน และการประสานงานกับภายนอก ซึ่งหมายถึงวิธีการในการบริหารจัดการ ข้อค้นพบดังกล่าวเมื่อพิจารณาตามข้อคิดของพวงา สวนศรี (2546) ที่อธิบายองค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนคือ ศักยภาพของคนในชุมชน ศักยภาพของพื้นที่ที่พร้อมทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ ศักยภาพในการบริหารจัดการ และศักยภาพด้านการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

3. แม้ด้านหนึ่งของการพิจารณาศักยภาพของชุมชนพบว่า มีจุดแข็งในเรื่องศักยภาพของคน แต่อีกด้านพบ

ว่ามีจุดอ่อนในเรื่องการบริหารจัดการในการนำศักยภาพของทรัพยากรมาใช้ประโยชน์ รวมทั้งการสร้างการมีส่วนร่วมให้เกิดทั้งส่วนของคนในชุมชนและนักท่องเที่ยว เป็นเหตุให้ผลประโยชน์ที่เกิดกับคนในชุมชนมีน้อย ซึ่งประเด็นนี้ Fennell (1999) ให้ได้ข้อคิดไว้ว่าการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้ประสบความสำเร็จต้องสามารถทำให้เกิดผลได้กลับมายังชุมชน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

รัฐบาลควรสนับสนุนให้ดำเนินการวิจัยในท้องถิ่น เพื่อค้นหาศักยภาพของชุมชน โดยดำเนินการในลักษณะของการวิจัยท้องถิ่นเพื่อนำมาสู่การยกระดับความสำเร็จในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่อยู่บนฐานความรู้ ข้อเสนอแนะสำหรับการปฏิบัติ

1. ประเด็นความเข้มแข็งของศักยภาพคนในชุมชนท่องเที่ยว ควรใช้ประโยชน์จากความเข้มแข็งของศักยภาพของคนในชุมชนโดยระดมพลังทางความคิดและประสานความร่วมมือเพื่อยกระดับความเข้มแข็งของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ทั้งนี้ คนที่มีศักยภาพสูงในชุมชนระดับ A ระดับ B+ และระดับ B สามารถส่งผ่านการเรียนรู้ไปยังชุมชนที่อยู่ในระดับต่ำกว่า (ระดับ C+ ระดับ C ระดับ D+ และระดับ D) เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ความโดดเด่นที่แตกต่างกันระหว่างชุมชนเพื่อนำไปสู่ความร่วมมือในการใช้ศักยภาพของคนเป็นฐานในการพัฒนาศักยภาพในด้านอื่น ๆ จนสามารถสร้างความหมายใหม่ให้กับ

การบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างมีพลัง รวมไปถึงการสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

2. ประเด็นจุดอ่อนของศักยภาพในการบริหารจัดการของชุมชน ชุมชนควรพัฒนาหรือปรับปรุงในประเด็นต่อไปนี้

2.1 การเตรียมความพร้อมของชุมชนโดยแลกเปลี่ยนเรียนรู้หรือศึกษาดูงานระหว่างชุมชนที่มีระดับศักยภาพต่างกันภายในจังหวัด

2.2 ระดมความเห็นในการวางรูปแบบการบริหารจัดการให้เหมาะกับสภาพจริงของพื้นที่ และเรียนรู้ร่วมกันจากชุมชนที่มีการวางรูปแบบการบริหารจัดการที่ดี

2.3 สร้างการมีส่วนร่วมในชุมชนให้มากขึ้นทั้งระดับภายในชุมชนและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมกับนักท่องเที่ยว

2.4 พัฒนาการบริหารจัดการของชุมชน โดยเรียนรู้จากชุมชนการท่องเที่ยวที่มีผลการจัดการในระดับดี

2.5 ฝึกอบรมบุคลากรด้านการท่องเที่ยวในชุมชน โดยค้นหาปัญหาและความต้องการจากผู้ปฏิบัติงานร่วมกับการศึกษาสภาพจริงของนักท่องเที่ยวเพื่อนำไปสู่การวางแผนการฝึกอบรมของชุมชน

2.6 ประสานงานกับหน่วยงานภายนอกเพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวในชุมชนให้มากขึ้น

2.7 กำหนดทิศทางของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยกำหนดเป้าหมาย และผลได้ที่จะเกิดกับชุมชนทั้งในรูปของตัวเงินและไม่ใช้ตัวเงิน

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ควรยกระดับผลการศึกษานี้ไปสู่การออกแบบการจัดการท่องเที่ยวบนฐานศักยภาพของชุมชน และนำผลการออกแบบไปสู่การปฏิบัติในลักษณะของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เพื่อให้ชุมชนได้เรียนรู้จากการปฏิบัติบนฐานของความรู้

เอกสารอ้างอิง

โหมศิริ ทิมสุทิน . (2548). รูปแบบการจัดการและพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ ระยะที่ 1.

กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

นงลักษณ์ ประสพสุขโชคชัย และบุญดี บุญญากิจ. (2548). การจัดการความรู้ จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ. กรุงเทพฯ: สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ.

พจนา สนวนศรี. (2546). คู่มือการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน. กรุงเทพฯ: โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิต และธรรมชาติ.

พิมพ์ระวี โรจน์รุ่งสัจด์. (2553). การท่องเที่ยวชุมชน. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

ยุทธนา แซ่เตียว . 2547. การวัด การวิเคราะห์ และการจัดการความรู้: สร้างองค์กรอัจฉริยะ. กรุงเทพฯ: อินโนกราฟฟิกส์.

วีระพล ทองมา และประเจต อานาจ. (2547). ผลที่เกิดขึ้นจากการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวต่อประชาชนในตำบลแม่แรม อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

วุฒิชาติ สุนทรสมัย และปิยะพร ธรรมชาติ. (2559). รูปแบบการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพของจังหวัดปราจีนบุรีเพื่อการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืน.วารสารสยามคนกวีวิจัย, 21(3), 167-181.

อุบลวรรณ ประดับสุข. (2549). การเรียนรู้และประสบการณ์เรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชนจาก สกว. [จุลสาร]. กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.

Davenport, T. H. (1999). Knowledge Management. Bangkok: A.R. Business Press.

Fennell, D. A. (1999). Ecotourism: An Introduction. New York: Routledge.

Karacaoglu, S. and Birdir, K. (2017). Success Factors of Community Based Tourism (CBT) Perceived by Local Prople: The Case of Misia Project. International Rural Tourism and Development Journal, 1(2), 53-61.

Translated Thai Reference

Pradabsuk Ubonwan. (2006). Learning and Experiences towards Community Based Tourism from the TRF [Pamphlet]. Bangkok: Tourism Authority of Thailand.

Prasopsukchokchai Nongluk and Boonyakij Boondee. (2005). Knowledge Management: from theory to practice. Bangkok: Thailand Productivity Institute.

- Rojrungsat Pimrawee. (2010). Community Tourism. Bangkok: Odeon Store.
- Sae-Tieow Yuttana. (2004). Measurement Analysis, and Knowledge Management: Creating Intelligent Organizations. Bangkok: Innographics Publishing.
- Soonthonsmai Wutthichart and Thammachart, Piyaporn. (2016). Community-Based Healthy Tourism Patterns for Sustainable Development of Community-Based Enterprise Networking in Prajinburi Province. *Journal of the Association of Researchers*, 21(3), 167-181.
- Suansri Pojjana. (2003). Community Based Tourism Handbook. Bangkok: Tourism for Life and Nature Project.
- Thongma Weerapon and Amnat, Prajate. (2004). Effects of Community Based Tourism Activities on People in Mae Ram Sub-district, Mae Rim District, Chiang Mai Province. Bangkok: National Research Council of Thailand.
- Trat Provincial Office of Tourism and Sports. (2017). Tourists Statistics of Trat Province. Retrieved from http://www.mots.go.th/province_new/ewt/trat/ewt_news.php?nid=76